

TA'LIM JARAYONI ORQALI O'QUVCHILARDA IJTIMOIIY ONG VA FUQAROLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Qudratova Maftuna Komilovna

Shahrisabz davlat insituti

“Pedagogika nazariyasi va tarixi” yo'nalishi 1-kurs magistr talabasi

Telefon raqami: +998(97)3873137

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ta'lim jarayoni orqali o'quvchilarda ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida fuqarolik mas'uliyati, huquqiy ong va ijtimoiy faollikni shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar asosida ta'lim jarayonining mazmuni va metodlari o'rganildi. Ilmiy tahlil, pedagogik kuzatish va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarda ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarini samarali rivojlantirishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ta'lim jarayoni, ijtimoiy ong, fuqarolik kompetensiyasi, pedagogik imkoniyatlar, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim.

ANNOTATION

This article examines the pedagogical opportunities for developing students' social awareness and civic competencies through the educational process. In the context of modern educational reforms, fostering civic responsibility, legal awareness, and social activity is considered a key objective of education. The study is based on competency-based and learner-centered approaches and

employs methods such as scientific analysis, pedagogical observation, and comparative analysis. The findings demonstrate that the use of interactive teaching methods significantly enhances the development of social awareness and civic competencies among students, thereby improving the effectiveness and social relevance of the educational process.

Keywords: educational process, social awareness, civic competence, pedagogical opportunities, competency-based approach, learner-centered education

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются педагогические возможности развития социального сознания и гражданских компетенций у обучающихся в процессе обучения. В условиях модернизации системы образования формирование гражданской ответственности, правового сознания и социальной активности приобретает особую значимость. В исследовании использованы компетентностный и личностно-ориентированный подходы, а также методы научного анализа, педагогического наблюдения и сравнительного анализа. Полученные результаты показывают, что применение интерактивных методов обучения способствует эффективному формированию социального сознания и гражданских компетенций у обучающихся, что повышает качество образовательного процесса и его социальную направленность.

Ключевые слова: образовательный процесс, социальное сознание, гражданская компетентность, педагогические возможности, компетентностный подход, личностно-ориентированное обучение

KIRISH

Bugungi globalashuv va ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning jadallashuvi sharoitida ta'lim tizimi oldida nafaqat bilimli, balki ijtimoiy mas'uliyatli, mustaqil

fikrlovchi va faol fuqaroni shakllantirish vazifasi turibdi. Jamiyat taraqqiyoti, demokratik qadriyatlarning mustahkamlanishi hamda huquqiy davlat qurish jarayonida ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalariga ega shaxslarni tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ta'lim jarayoni nafaqat bilim berish vositasi, balki shaxsning ijtimoiylashuvi va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishning muhim pedagogik maydoni sifatida namoyon bo'lmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasini isloh qilish, yosh avlodni vatanparvarlik, huquqiy madaniyat va ijtimoiy faollik ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilangan. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun hamda ta'limga oid normativ-huquqiy hujjatlarda kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim mazmunini takomillashtirish, o'quvchilarda fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy ongni rivojlantirish zarurligi alohida ta'kidlanadi¹. Mazkur talablar ta'lim jarayonida pedagogik imkoniyatlarni ilmiy asosda tahlil qilishni dolzarb masalaga aylantirmoqda.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirishda shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy hamda interfaol ta'lim metodlari muhim o'rin tutadi. Biroq mazkur jarayonni ta'lim tizimida samarali tashkil etish, pedagogik mexanizmlarini aniqlash va amaliyotga joriy etish masalalari hali ham yetarlicha tadqiq etilmagan.

Shu munosabat bilan ushbu maqolaning maqsadi - ta'lim jarayoni orqali o'quvchilarda ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida ta'lim jarayonining mazmuni va metodlarining tarbiyaviy salohiyati ochib beriladi.

¹ O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son) hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim tizimini rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlari.
LINK: <https://lex.uz/docs/-5013007>

METODLARI

Mazkur tadqiqotda ta'lim jarayoni orqali o'quvchilarda ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash maqsadida kompleks ilmiy-metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvlari asosida olib borildi bo'lib, ular o'quvchilarning ijtimoiy faolligi, mas'uliyati hamda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.²

Tadqiqotning **obyekti** - umumiy o'rta va oliy ta'lim tizimida amalga oshiriladigan ta'lim jarayoni, **predmeti** esa mazkur jarayonda o'quvchilarda ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlaridan iborat.

Ilmiy tadqiqot jarayonida quyidagi **usullardan** foydalanildi:

- o **ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish** -pedagogika, sotsiologiya va ta'lim nazariyasiga oid manbalarni o'rganish orqali muammo yuzasidan mavjud yondashuvlarni aniqlash;

- o **tahlil va sintez** - ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarining tarkibiy qismlarini aniqlash va umumlashtirish;

- o **qiyosiy tahlil** - an'anaviy va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni taqqoslash orqali ularning samaradorligini baholash;

- o **pedagogik kuzatish** - ta'lim jarayonida interfaol metodlarning o'quvchilarga ta'sirini aniqlash;

- o **mantiqiy umumlashtirish** - olingan natijalar asosida xulosalar chiqarish.

Tadqiqotda, shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, munozara va debat metodlarining o'quvchilarda ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirishdagi

^{2 2} Xodjayev B.X. Kompetensiyaviy yondashuv asoslari. To'g'risidagi ma'lumotlari.

LINK: <https://www.scribd.com/document/807022992/Xodjayev-B-X-Umumiy-Pedagogika>

ahamiyati tahlil qilindi. Tadqiqot metodologiyasi xalqaro ta'lim konsepsiyalari hamda milliy ta'lim tizimi talablari bilan uyg'un holda ishlab chiqildi.

Mazkur metodologik yondashuv tadqiqot maqsadiga erishish, ta'lim jarayonining pedagogik imkoniyatlarini aniqlash hamda ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkonini berdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ta'lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish o'quvchilarda ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarining izchil rivojlanishiga xizmat qiladi. Xususan, ta'lim jarayonida fanlararo integratsiyani ta'minlash, ijtimoiy ahamiyatga ega muammolarni o'rganishga yo'naltirilgan topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarning jamiyatdagi o'rni va mas'uliyatini anglash darajasini oshiradi³.

Shuningdek, tadqiqot davomida interfaol ta'lim metodlari - munozara, debat, keys-stadi va loyiha asosida o'qitish usullarining samaradorligi aniqlandi. Ushbu metodlar o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijtimoiy faollik hamda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Natijalarga ko'ra, ta'lim jarayonida faol ishtirok etgan o'quvchilarda huquqiy ong va jamoaviy mas'uliyat darajasi yuqori ekanligi kuzatildi⁴.

Bundan tashqari, pedagog va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan ta'lim muhiti ijtimoiy ongni rivojlantirishda muhim omil ekanligi aniqlandi. O'qituvchining yo'naltiruvchi va maslahat beruvchi rolini bajarishi o'quvchilarning mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qildi.

MUHOKAMA

³ UNESCO. Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives. — Paris: UNESCO Publishing, 2015.

LINK: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993>

⁴ Dewey, J. *Democracy and Education*. — New York: Macmillan, 1916.

LINK: <https://www.gutenberg.org/ebooks/852>

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonini kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar asosida tashkil etish o'quvchilarda ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirishda muhim pedagogik omil hisoblanadi. Olingan natijalar zamonaviy pedagogik nazariyalar bilan hamohang bo'lib, ta'lim jarayonida o'quvchilarning faolligi va mustaqil fikrlashini ta'minlash fuqarolik pozitsiyasining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

Xususan, interfaol ta'lim metodlaridan foydalanish o'quvchilarning jamiyatdagi muammolarga befarq bo'lmaslik, ijtimoiy mas'uliyatni his etish va huquqiy ongni rivojlantirishga xizmat qilishi aniqlandi. Bu holat UNESCO tomonidan ilgari surilgan global fuqarolik ta'limi konsepsiyasidagi asosiy g'oyalar bilan mos keladi, ya'ni ta'lim jarayoni shaxsni faqat bilim bilan emas, balki faol fuqarolik pozitsiyasi bilan ham qurollantirishi lozim⁵.

Shu bilan birga, tadqiqot jarayonida ayrim muammolar ham kuzatildi. Jumladan, an'anaviy o'qitish usullarining ustunligi, o'qituvchilarning interfaol metodlardan foydalanish bo'yicha yetarli malakaga ega emasligi hamda ta'lim mazmunida fuqarolik kompetensiyalariga yetarlicha e'tibor qaratilmasligi mazkur jarayonning samaradorligini pasaytirishi mumkin. Bu esa pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyalarini oshirish hamda ta'lim mazmunini zamonaviy talablar asosida qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida pedagogik imkoniyatlardan samarali foydalanish o'quvchilarda ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi. Mazkur jarayon tizimli va maqsadga yo'naltirilgan tarzda tashkil etilgandagina kutilgan natijalarga erishish mumkin.

⁵ UNESCO. *Education for Sustainable Development and Global Citizenship*. — Paris: UNESCO, 2017.
LINK: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000250516>

XULOSA

Bugungi kunda, ta'lim jarayoni orqali o'quvchilarda ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishda pedagogik imkoniyatlardan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar, shuningdek interfaol metodlar - munozara, debat, loyiha va muammoli ta'lim - o'quvchilarning ijtimoiy faolligi, huquqiy ong va mas'uliyatini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, ta'lim jarayonidagi pedagogik imkoniyatlardan to'liq foydalanish orqali o'quvchilarda ijtimoiy ong va fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish nafaqat shaxsiy, balki jamiyat taraqqiyoti uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari ta'lim tizimida amaliy tavsiyalar ishlab chiqish va kelajakdagi ilmiy izlanishlar uchun asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son).

link: <https://lex.uz/docs/5112930>

2. Xodjayev B.X. Kompetensiyaviy yondashuv asoslari. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

3. Abduqodirov A., Begimqulov U. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. - Toshkent: O'qituvchi, 2019.

4. UNESCO. *Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives*. - Paris: UNESCO Publishing, 2015.

link: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993>

5. Dewey, J. *Democracy and Education*. - New York: Macmillan, 1916.
link: <https://www.gutenberg.org/ebooks/852>

6. UNESCO. *Education for Sustainable Development and Global Citizenship*. - Paris: UNESCO, 2017.

link: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000250516>